

הכנס המדעי ה-19

מחקר, עיון ויצירה באורנים – תשע"ח

בין פונקציונליזם לשאר רוח

יו"ר: משה שטר

"אלפא מעלה את הדופק": על הרטוריקה של לוחית הרישוי לרכב
"Alfa Quickens the Pulse": The Rhetoric of the License Plate

המחקר שיוצג בהרצאה דן ברטוריקה של טקסטים פרסומיים שעל לוחית הרישוי לרכב (להלן 'טקסט לוחית') ובאפיונם כחלק מהנוף הלשוני בישראל.

נוף לשוני בוחן סימנים לשוניים וחזותיים במרחב הציבורי ודרכם משקף את פני החברה. בהקשר זה, לפני כעשור החלו להופיע טקסטים פרסומיים על לוחיות הרישוי והיום הם חלק בלתי נפרד ממנה, אם כי לפי החוק, מטרת לוחית הרישוי היא פונקציונלית: זיהוי הרכב ובעליו. 'טקסט לוחית' הוא "טקסט זעיר", בדומה לסיסמה פוליטית, סיסמת פרסומת, פתגם, והוא דומה במיוחד לסטיקר. המשותף לכולם הוא היותם טקסטים קצרים, ובחלקם "דחוסים" מבחינה מילונית מטקסטים אחרים. טקסטים פרסומיים כחלק מהנוף הלשוני של המרחב הציבורי הם כמראה לערכים, אמונות ויחסי כוח הרווחים בחברה בתקופות מסוימות ובהקשרים ספציפיים.

מטרת המחקר הייתה לבחון את תפוצת 'טקסט הלוחית', את המסרים המוצגים בו מטעם יצרניות הרכב ונותני השירות לרכב, את האמצעים הלשוניים-סגנוניים שלו בהקשר החברתי-תרבותי, ולהסיק מכך מה הוא מלמד על דימוי הנהג, המכונית, חברות הרכב ונותני השירות בישראל.

המחקר נעשה בשיטת ניתוח תוכן כמותי, ניתוח איכותני-פרשני וניתוח לשוני-סגנוני. הקורפוס כלל 1000 טקסטים פרסומיים של יצרניות רכב, חברות ליסינג ונותני שירות לרכב שהופיעו על לוחית הרישוי. הטקסטים צולמו בחינונים של בתי חולים גדולים ברחבי ישראל ב-2017. כל 'טקסט לוחית' חופף נדגם פעם אחת. נותחו 300 טקסטים שונים.

בחקר ייצוגים בתקשורת מוסכם שמשמעות הנוכחות התקשורתית היא קיום, חשיבות וסטטוס חברתי. המחקרים בסוגיה הנידונה הן מעטים, לכן חשוב לבחון את האופי הייצוגי והרטורי של 'טקסט הלוחית'.

נמצא כי 95% מהרכבים נושאים 'טקסט לוחית' מטעם יצרניות הרכב ונותני שירות לרכבים. ניתוח המסרים מלמד שהלוחית השילה, לכאורה, את מהותה הפונקציונלית ככלי זיהוי והפכה למעין במה ייצוגית-חזותית-ציבורית וחוויית הנהיגה לגווניה והיא מלמדת על פני החברה. הנושאים הנידונים ב'טקסט הלוחית' כראי לחברה: מעמד הרכב ותחרות על היוקרה של חברות הרכב ותכונות הרכב, חוויית הנהיגה כהליך עוצמתי ומרגש, רכישת רכב כהגשמת חלום ובאמצעות אלה – עידוד לצרכנות (consumerism); תיאור קשר אישי-אנושי בין הנהג לרכב תוך שעתוק סוגיות מגדריות, הדגשה של כוח ונהנתנות ומודעות למתן שירות איכותי. מבחינה לשונית-סגנונית, 'טקסט הלוחית' "דחוס" מעט מטקסטים אחרים ואורכו כארבע מילים. לרוב, הוא אינו עומד במבחן הנורמטיביות הלשונית ונוהג להשתמש בלשון דיבור, בסלנג, בלעז, בשעשועי לשון ובמגבירים לשם עיצובו כטקסט קליט וזכיר.

מילות מפתח: לוחית רישוי, טקסט זעיר, רטוריקה, פרסום, דימוי כלי רכב

ניהול תהליכי שינוי : הדיסציפלינה החסרה

Managing Change: The Missing Discipline

בתי ספר רבים מנסים להתאים עצמם למאה העשרים ואחת, ומתחילים להשתמש בפדגוגיות רלוונטיות ללמידה משמעותית. המורים לומדים מודלים כמו: קהילות חשיבה, PBL (למידה מבוססת פרויקט), GBL (למידה מבוססת שאלת חקר), מתוך ציפייה לברוא עולם חינוכי רלוונטי יותר לאדם בעולם.

משאבים רבים מושקעים בפיתוח מקצועי – השתלמויות פנים בית ספריות, השתלמויות פסגיה, וגופים חיצוניים נשכרים כדי ללוות את המורים המלמדים באופנים חדשניים, עם דגש על מיומנויות למידה ופדגוגיה קונסטרוקטיביסטית. אולם האם כל אלו אפקטיביים ומשנים באופן משמעותי את צורת הלמידה והחווייה הבית ספרית עבור הלומדים והצוות? האם מדובר בשינוי ממעלה ראשונה או שנייה? האם הוא בר קיימא?

ניהול תהליכי שינוי – זו הדיסציפלינה החסרה. על מנת לייצר חוויית למידה משמעותית שונה, יש להוביל שינוי בית ספרי המעצב מחדש את התפיסה המקצועית, תהליך שינוי ארוך ומעמיק של קהילת בית הספר בהובלת המנהל והצוות. יש "לנהל" את תהליך השינוי וללמוד מודלים וכלים המאפשרים התמקצעות וידע בתהליך.

טיעוני מתבססים על מאמר מכוון (עבורי) של ד"ר ליה אטינגר - "כיצד לחולל שינוי מתמשך ומשמעותי בתרבות בית הספר" (1999) – הסוקרת מחקרים בין-לאומיים הבודקים ניסיונות אמיצים לחולל שינוי בבית הספר – וכושלים. השורה התחתונה היא כי על אף אינספור חידושים, אין שינוי משמעותי בתרבות הבית ספרית, ודאי לא בשיטות הלמידה וההוראה, שהן לב ליבו של השינוי המיוחל.

בהרצאה ברצוני להציג טענה זו ולאפשר חשיפה לתחום של הובלת תהליכי שינוי בית ספריים. בהמשך, ובכדי לבסס את טיעוניי, ברצוני להציג מספר אסטרטגיות להובלת שינוי, שהמחקר מראה כי יש בהן אפקטיביות והן הגבירו את הסיכוי לשינוי בר קיימא, שיכולות לשמש בסיס לתנועה הגדולה והאופטימית של תהליך השינוי.

מילות מפתח: למידה משמעותית, ניהול, מנהיגות, שינוי, פדגוגיה רלוונטית

מראי מקום

אטינגר, ל' (1999). *חינוך החשיבה, 18*, הוצאת ברנקו וייס.
Snyder, J., Bolin, F., & Zumwalt, K (1992). Curriculum implementation. In : Jackson, P.W. (Ed.), *Handbook of Research on Curriculum*. New York: MacMillan Publishing Company.

"שלום, קוראים לי שי ואני מכור להוראה"

"Hello, My Name is Shai and I am a Teaching Addict"

קיימים על-פי הספרות תשעה קריטריונים להתמכרות לחומר. חלק מהקריטריונים הם התנהגותיים ויכולים לשמש אותנו כדי לוודא התמכרות התנהגותית. נכון, נשמע התמכרות מבורכת, כך אולי יוצא מורה טוב יותר, אך באיזה מחיר?

אם כל אחד ואחת מאתנו יתבונן בהתנהגותו בחיי היומיום ויבחן עד כמה ההוראה ממלאת את סדר יומו וגוזלת מאורח חייו, ייתכן ונגלה את התמכרותנו. אני מכור להוראה, אני מכור לתחושה של שיעור שמועבר כהלכה שבמהלכו אני מקבל את תחושת האופוריה של כניסת הדופמין כתוצאה מהעיניים הבורקות, תשומת הלב של הקהל, דברי התודה על החוויה ועוד. כן, מרכז הגמול במוח הוא כוח חזק והוא זה שגורם פיזיולוגית לרצון שלי לצרוך עוד ועוד את הסם הזה שנקרא הוראה.

מבין תשעת הקריטריונים מספיק שלושה יתקיימו כדי לענות על ההגדרה של התמכרות. הראשון הוא "לקיחת כמויות גדולות יותר ויותר של החומר". אני מלמד כמה שיותר. במכללת אורנים, בשלוש כיתות של הגיל השלישי, בשלושה גני ילדים, מחליף בהנאה מורה שיוצאת לסיור ונענה די ברצון להרצאות מזדמנות כמעט לכל קהל, רק תנו לי ללמד.

השני - "הקדשת זמן רב להשגת החומר". עיקר עיסוקי ב"שעות הפנאי" הוא להכין שיעורים טובים יותר, למצוא חומר עדכני, תמונה או סרטון חדשים יותר, להקדיש זמן רב לעריכת הסרטונים, להוסיף להם כתוביות כדי שיהיו נגישים לתלמידיי או למאזיניי. במחשב שלי אין משחקים, יש רק חומרים לעריכת מצגות מעולות.

השלישי - "פגיעה בתפקודים חברתיים ופעילויות הפנאי כתוצאה משימוש בחומרים". ויתור על פעילות חברתית ויציאה לבילוי אם עליי להכין שיעור. המשפחה יודעת לוותר ולא מפריעה לי אם עליי להכין את השבוע/חודש הקרוב. לשמחתי, רעייתי בחוכמתה יודעת להוציא אותי מזה מדי פעם.

הרביעי - "סימני גמילה כאשר האדם לא משתמש בחומר". סימנים אלו מתחילים להופיע בתחילת ספטמבר, כשיש עוד חודש עד תחילת שנת הלימודים ואני מסתובב "סביב עצמי" ומחכה לפתיחת השנה. יש תירוצים שונים ורבים לתחושות הללו, אך למעשה זו ההתמכרות שמרימה את ראשה.

אני נהנה מההתמכרות להוראה, אך מתחיל להרגיש צורך להכיר בהתמכרות ולטפל בה.

מילות מפתח : התמכרות, הוראה

הנרטיב המשותף למחנכים מעולים : מהספרות אל המציאות

A Common Narrative of Model Educators:

From Fictional to Real Teachers

תכונותיו המייצגות של "המורה הטוב" היוו כר פורה למחקר לאורך שנים. ניסיונות להגדיר תכונות אלו כללו ניסיונות לזיהוי תכונות דרך מחקרים כמותניים, לזיהוי משתנים על-פי מבחן התוצאה, כמו גם שימוש במחקרים איכותניים דרך תיאורי תלמידים, תצפיות מורים וניתוח עבודתם של אנשי הוראה ידועי שם.

מחקר זה מנסה לשלב בין חוכמת ההמונים הבאה לידי ביטוי ביצירה ספרותית נרטיבית, בה הסופר מתאר את תפיסתו לדמות "המורה הטוב", לבין תיאור תכונותיהם של מורים ידועי שם על מנת לזהות תכונות ואסטרטגיות משותפות אשר יהוו בסיס להגדרה מאפיינת של דמות "המורה הטוב". בהמשך יעומתו תכונות אלו עם תפיסות תפקיד של מחנכים בבתי ספר תיכוניים בישראל, על מנת לחזק את חשיבותן לביצוע מיטבי של תפקיד המורה.

שלב המחקר הספרותי נרטיבי התמקד בארבע יצירות ספרותיות בהן מוצגת דמותו של "המורה המעולה". מורים אלו נבחרו על בסיס תיאור הסופר אותם ככאלה ועל בסיס הערכות של תלמידיהם. היצירות הן: "גיין אייר"; "האסופית" וספר ההמשך "אן מאבונלי"; "היה שלום מר צ'יפס"; ו-"במעלה המדרגות היורדות". בשלב זה זוהו חמישה מאפיינים בולטים המייצגים את המורה המעולה: תפיסה הוליסטית של התלמיד; זיהוי ומתן מענה לצרכיו הייחודיים של התלמיד; דגש על יחסי מורה-תלמיד; הוראה יצירתית; תחושת שליחות ואישיות מעוררת השראה.

שלב המחקר האיכותני-פנומנולוגי התמקד בבחינת מאפייניהם של שלושה אנשי חינוך מעולים: אן סאליבן - מורתה של הלן קלר, יאנוש קורצאק וחיימה אסקלנטה. ממצאי ניתוח זה זיהו דמיון בין מאפייני עבודתם כמחנכים, לבין מאפייני המורים המעולים בספרות.

השלב השלישי - ניתוח איכותני של ראיונות חצי מובנים שנערכו עם 14 אנשי חינוך בבית ספר תיכון בישראל, ביסס את מציאותן של תכונות אלו בתפיסות התפקיד של מחנכים בתיכון ישראלי.

מטרות מערכת החינוך הישראלית מדגישות היבטים חינוכים ואקדמיים שהמפתח להשגתם נמצא בידם של המורים. יש לבחון כיצד חמשת מאפיינים אלו, המדגישים את הפן החינוכי והבין-אישי של עבודת המורה, לצד יכולת הוראה יצירתית, באים לידי ביטוי בתהליכי הכשרת המורים והערכתם, וזאת על מנת לקדם השגתן של מטרות אלו.

מילות מפתח: מורה טוב, תפיסת תפקיד, הוראה יצירתית, יחסי מורה-תלמיד

התקציר מבוסס על מאמר הנמצא בשלבי פרסום:

Bar Goshen, N. (2018). Everybody wants 'good teachers' but they are hard to define. A common narrative of model educators: From professional perceptions of fictional teachers through exceptional educators to current educators. *Educational Studies: The Scientific Journal of the Faculty of Educational Studies, Adam Mickiewicz University*. In press.